

Александр Даржайның чогаадыкчы ажил-чорудулгазы

А. А. Даржайның чогаалга сонургалы өөреникчи чылдарында-ла илереп келген. 1964 чылдың ноябрь 1-де «Шын» солунга А. Даржайның «Мөңгө дазыл», «Эртинем сен» деп баштайгы шүлүктери М. Б. Кенин-Лопсанның саналдааны-биле «Мотористиң шүлүктери» деп аттыг үнген. Оон бээр ол номчукчуларга хей шүлүк номнарын бараалгаткан. Тываның улустуң чогаалчылары С. Б. Пюрбюну, Ю. Ш. Кюнзегешти, М. Б. Кенин-Лопсанны ооң чогаалчы болурунга салдар чедирген башкылары деп А. А. Даржай санап чоруур.

Шүлүкчү Кызылдың педагогика институтунуң дыл факультетин 1970 чылда дооскан. Студент чылдарында Александр Даржай шүлүк бижиирин уламчылап, республика солуннарынга, «Улуг-Хем» сеткүүлге парладып эгелээн. Ол чаа ном номчукчуларның болгаш чогаал критиктериниң, шүлүкчүлерниң эки үнелелин алган.

1972 чылда А. А. Даржайның «Төрээн черим» деп шүлүктериниң баштайгы чыындызы чырыкче үнген. 1979 чылда Бүгү эвилелдин чогаалчыларының Москвага эрткен VII семинар-хуралынга улуг шүлүкчүлөр К. Кулиев, Д. Кугультинов, оларның саналдааны-биле А. А. Даржай ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң кежигүнүнге кирген.

Баштайгы номунуң үнгени-биле кады ооң амыдырал-чуртталгазында база бир кайгамчык уттундурбас болушкун болган. 1972 чылдың алды айда ол Тываның улустуң чогаалчызы, тыва чоннуң Улуг шүлүкчүзү Сергей Бакизович Пюрбю-биле Барыын-Хемчик кожуунга болуп эрткен тыва литература хүннеринге киржир аас-кежиктиг болган. Улуг шүлүкчү-биле Барыын-Хемчикке эрттирген чеди хонуу аныяк шүлүкчүге канчаар-даа аажок чаагай салдарлыг болган. Сергей Пюрбю аңаа шүлүк дугайында бодунуң бодалдарын чугаалап, өөреникчизинге бодунуң мерген угаазылаалдыг чагыгларын берген. Сергей Пюрбю-биле аныяк шүлүкчүнүң аразынга бүзүрелдин хамаарылгазы тургустунган. Улуг шүлүкчүнүң шүлүкчү болгаш шүлүк дугайында чугаалары, угаазылаалдары чогаал ажылынче чаа-ла ис баштап бар чораан аныяк кижиге канчаар-даа аажок өөредиглиг болган. Александр Даржайның шүлүкке ооң бодунуң үнүн дилеп тыварынга, холунуң үжүүн тодаргай үндүрүп алырынга Сергей Пюрбюдөн аңгыда, онзагай салдарны сураглыг шүлүкчү Юрий Шойдакович Кюнзегеш чедирген.

Александр Даржайның дараазында шүлүктериниң номнары парлаттынып үнген: «Төрээн черим» (1972), «Үделге» (1975), «Эргелениг» (1978), «Артыш айдызы» (1982), «Мөңгө чер» (1985), «Өглеривис ак-көк ыжы» (1987), «Сарыг бүрү үезиниң сарынналыы» (1993), «Чогаалдар чыындызы» (1994), «Авамга боодал чечээм» (1998), «Чуртталганың шириин шолу» (1999), «Ынакшылдың ширээзи» (2003), «Шаг-үениң шылгалдазы» (2004), «Идегелдин чырыы» (2005).

Ооң проза чогаалдары база тускай номнар кылдыр чырыкче үнген. «Сылдыс- тыгда дүш» (1979), «Чурттаарын күзезиңзе» (1984), «Четкер четкизи» (1991), «Шагар-оътта шалың» (1995), «Дүлгээзин- ниг аян» (2004), «Казанак» (Тоожулар, 2006).

Александр Даржайның чогаалдары «Звон стремян» (Кызыл, 1980), «Щедрый очаг» (М., «Современник», 1985), «Пришла пора» (М., «Молодая гвардия», 1986), «Благословение Неба и Земли» (М., «Советский писатель», 2005), «Песня неоперившейся любви» (Повести, рассказы, 2004) деп аттар-биле тускай номнар кылдыр орус дылга үнгүлээн. 1985 чылда алтай дылга ооң шүлүктери «Арчының йыды» деп ат-биле парлаттынып үнген. Шүлүкчүнүң чамдык шүлүктерин украин, белорус, казах, моол, хакас дылдарже очулдурган.

Бодунуң чогаалдарын бижииринден аңгыда, орус чогаалчы А. С. Грибоедовтуң «Угаан човулаңы» деп комедиязын, испан шүлүкчү Гарсиа Лорканың «Ханныг куда» деп трагедиязын, немец чогаалчы Бертольт Брехтин «Сычуанның буянныг кижизи», Максим Горькийниң «Ирей» деп шиилерин, Виль Липатовтуң «Көдээ суурнуң шагдаа- зы» деп тоожузу, Александр Пушкинниң «Алдын балык болгаш балыкчы дугайында тоолун», Александр Блоктуң, Михаил

Лермонтовтуң, Тарас Шевченконуң, Сергей Есенинниң, якут Семен Даниловтуң, алтай Аржан Адаровтуң, казах Олжас Сулеймановтуң шүлүктөрүн тыва дылче очулдурган.

Чогаалчы «Тыва литератураның антологиязын», «Тыва чечен чугаа», аныяк чогаалчыларның «Дамырак-1», «Дамырак- 2» деп чыындыларын чыып тургускаш, тускай номнар кылдыр үндүргүлээн. Ооң чогаалчы ажыл-чорудулгазынга база бир көскү черни эрте-бурун түрк бижимелдерниң чогаалдары «Күл-Тегинге улуг, биче бижиктер» база Тываның девискээринден тывылган көжээлерниң орнукшудулг шүлүктөрүн амгы тыва дылче шилчиди очулдурганы ээлеп турар.

Даржайның чогаалчы намдар-төөгүзүндө 1979 чыл база уттундурбас чырыт кылыг чылдарның бирээзи болган. Шылга раңгай шүлүкчүлөр Кайсын Кулиев база Давид Кугультиновтуң саналы-биле СССРЭ ниң Чогаалчылар эвилелиниң кежигүнүңгө хүлээп алган. Ол чылдан эгелээш, Даржайның шүлүктери төп парлалгага – «Комсомольская правда», «Литературная Россия солуннарга, «Смена», «Молодая гвардия», «Сибирские огни», «Дальний Восток», «Студенческий меридиан», «Литературная учеба», «Поэзия» сеткүүлдерге парлатты нып эгелээн.

Амгы үедө Александр Даржай чээрби ажыг номнарның автору, шүлүк жанрында үрө-түңнелдиг ажилдап чоруур шилиндек чогаалчыларның бирээзи.

Чечен сөстүң чаяакчылары Сергей Пюрбю, Степан Сарыг-оол, Монгуш Кенин- Лопсан, Юрий Кюнзегеш, Салим Сүрүң-оол, Кызыл-Эник Кудажы болгаш өске-даа чогаалчыларның соон дарый Александр Даржай тыва поэзияның хевирлеттинип тургустунарынга бодунуң үлүүн кирип чоруур ховар дээн салым-чаяанныг бышкан шүлүкчү. Ооң поэзиязы уран-чечен чаа хевирлиг шүлүктөр-биле байлакшып, философтуг ханы уткалы-биле өскелерден онзагайланып, аныяк тыва поэзияга күштүг салдарны чедирип, ооң бөгүнгү арын-шырайын тодарадып чоруур.

А. А. Даржай уран сөстүң чажыттарын ажыдып, тыва литератураның сайзыралынга чаагай үлүүн кириген. Ылаңгыя тыва шүлүккө хемчээл, хевир талазы-биле чаартыкчы чүүлдерни кириген: дөрттээн, сестээн одуруглар; арбаннар (он одуруг), ожук даштары; сайзанактаан шүлүктөр; 6, 33, 66 одуруглуг шүлүктөр; халактар, каргыштар, йөрээлдер; даң хаяазының; дал дүьштүң, кызыл хүннүң, хүн ортузунуң шүлүктери, мөргүлдөр, проза шүлүктөр дээш оон-даа өске. Шүлүк чогаалының бир нарын хевир – сонеттиң сайзыралынга А. А. Даржайның кириген үлүү улуг. Тыва литературага ол «сонет чечээ» деп билиишкинни кириген. («Сонет чечээ» 15 сонеттерден тургустунар). Ону бижири автордан хей-аът көдүрлүүшкүнүн, бедик мергежилди база күжениишкинниг ажилды негээр.

Лиро-эпос жанрынга А. А. Даржайның кириген чаартылгалары база көскү. Ооң шүлүглелдери аңгы-аңгы хевирлерлиг: чагыг-шүлүглел, төөгүлүг шүлүглел, эрте-бурунгу хову шүлүглели, философтуг шүлүглел...

А. А. Даржайның прозазы тема талазы-биле байлак, ханы утка-шынарлыг. Амыдыралдың философиязы колдаан болгаш ында аңгы-аңгы салым-чолдуг, сагыш-сеткили чараш, онзагай чонунуң төлээлериниң овур-хевирлерин, психологиязын шынзы-биле чуруп көргүскөн. Ынчангаш ооң проза чогаалдарында мөзү-шынар темазы кол черни ээлеп турар. Ону автор бодуну-биле ажыдып, номчукчуларга чедирип чоруур.

А. А. Даржай орус дылдан А. С. Пушкинниң «Балыкчы болгаш балык дугайында тоолун», А. С. Грибоедовтуң «Угаан човулаң», В. Липатовтуң «Көдээ сууруң шагдаазы» деп чогаалдарын; Гарсиа Лорканың «Ханныг куда», Максим Горькийниң «Ирей», Бертольд Брехтин «Сычуаньның буянныг кижизи» деп шиилерин, М. Лермонтов, А. Блоктуң, С. Есенинниң, Т. Шевченконуң, С. Даниловнуң, А. Адаровтуң, Б. Укачинниң, О. Сулеймановтуң болгаш өскелерниң-даа шүлүктөрүн тыва дылче очулдурган. Бурунгу көжээлерниң бижимел литература чогаалдарының үлегери болур Күл-тегинге тураскааткан Улуг, Биче бижиктерни база Элегестен, Өөктөн

тывылган көжээлерниң чевег-хөөр шүлүктөрниң бурунгу түрк дылдан чеченчидип очулдурганы тыва литературада онзагай черни ээлеп турар.

А. А. Даржайның «Четкер четкизи» деп шиизинде мөзү-шынар айтырыгларын көдүрүп, кижилер аразында нарын харылзааларны коптарып, көрүкчүлөрни кичээндирип турар. Тыва улустуң аас чогаалына база А. А. Даржайның «Игил ызы» деп шүлүглелинге даянып тургускан «Эгил, эжим, эгил» деп шии амгы тыва шии чогаалының утка-шынар талазы-биле байыырынга салдар чедирген.

А.А. Даржай чүгле чогаал ажылы-биле кызыгаарланмайн, республиканың солун-сеткүүлдеринге ханы сайгарылгалыг чүүлдерни бижип, чогаал сайгарылгаларын доктаамал чорудуп келген. Тыва шүлүк чогаалының дугайында «Дүлгээзинниг аян» деп сайгарылгалыг ажылы солун. Чогаалчылар С. П. Пюрбюнүң, Ю. Ш. Кюнзегештиң, М. К. Олчей-олдуң, М. В. Доржунуң, В. С. Серен-оолдуң, Э. Б. Мижиттиң болгаш өскелерниң-даа литературлуг портреттерин бижээн.

А.А. Даржайның ажыл-ижиниң бир буянның талазы-бар. Ол дээрге өзүп орар аныяк чогаадыкчы салгал дээш сагыш салыышкыны-дыр. Республиканың аныяк болгаш эгелеп чоруур авторланың «Дамырак» деп чыындыларын тургузуп, үндүргөн. Ооң аңгыда ол «Тыва литератураның аналогиязы», «Тыва чечен чугаа» деп номнарны чыып тургускаш, үндүргөн.

А.А. Даржайның чогаалдары уран-чүүлдүң өске адырларында ажылдап чоруур чогаадыкчы кижилерниң сонuurгалын оттуруп, оларга хей-аътты берип чоруур. Композиторлар А. Б. Чыргал-оол, Р. Б. Кенденбиль, Д. Керттик-оол, С. Бадыраа, Б. Дүпчүр, В. Серен болгаш өскелер-даа ооң шүлүктөринге хей-хөй чараш аялгаларны бижээннер. Амгы үениң аныяк хөгжүмчүлери болгаш чурукчулары А. А. Даржайның чогаалдарын сонuurгап турары таварылга эвес.

А. А. Даржай 21 шүлүк, проза номнарының автору. Ооң шүлүктери орус, украин, беларусь, якут, алтай, казах дылдарда очулдуртунган. Ооң чамдык чамдык чогаалдары аңгы-аңгы чылдарда «Молодая гвардия» (1986), «Смена», «Дальний Восток», «Сибирские огни», «Жалын» (Казахстан) журналдарга, «Комсомольская правда», «Литературная Россия», «Литература и мастивици» (Беларуссия) солуннарга үнгүлээн.

Тываның Улустуң чогаалчызы Ю. Ш. Кюнзегештиң А. А. Даржайга хамаарыштыр: «... амгы тыва чогаалдың шапкынчыларының мурнунга чүгүртүп чоруурларның бирээзи», « А. А. Даржайның чогаалдарының дылы аянның болгаш чурумалдыг... Ол болза, шүлүкчүнүң бодунуң чогаал ажылынга негелделииниң, профессионал туружунуң быжыкканының, чоннуң аас чогаалын өөренип, шинчилеп чоруурунун ачызы-дыр» деп үнелелинге каттыжып турар бис.

Тыва шүлүк чогаалының хөгжүлдезиниң амгы үе-чадазында алдангы-сезенги чылдарда сураа алгып эгелээн, номчукчуларның хүндүткелин чаалап алган чаа салгалдың бөлүк шүлүкчүлери адын сыкпайн чедишкенин ажылдап чоруур. Олар тыва шүлүкке чаа хевирлерни, үлегер деңнелгелерни, идеяларны болгаш темаларны кирип, боттарының тускайлаң үнү-биле болчукчуларга бараалгаан. Оларның аразында А. А. Даржайның ады номчукчуларга калбаа-биле билдингир.

Алексаңда Даржайның «Дилээшкин» (1971) деп шүлүүнүң одуругларын ажыглааш, чогаал шинчээчизи болгаш критик А.К. Калзаң мынча деп бижээн: «Боттуң хуузунда эскериглерни», идеяларны, сеткил-бодалдарны аяны, «холунуң үжүү» үнүп келбээнде, шүлүкү деп бедик атты сөс эптеп бижири кижини бүрүзү-ле эдилеп шыдавас: «Үер», «Ыржым дүннер», «Истер», «Кайда чор сен?» ышкаш шүлүктөр Даржайда бир янзы шүлүкчү чаяан барын бадыткаан... Ооң алдангы чылдарның ийиги чартыында чедип алган уран-мергежили чеден чылдарда улам сайзыраан. «Үделге» (1975), «Эргеленниг» (1978) деп чыындыларда шыырак чогаалдар ооң бир янзы поэктиг көрүүшкүннүг, өскелерден ылгалдыг лириктиг үннүг шүлүкчү апарганын чугаалап турар. «Чаа хүнге йөрээл», «Нортук угбай», «Чаа-Хөл», «Үделге», «Көс», «Ыдыктыг

довурак», «Суурумче чагаа», «Чанып ор мен» болгаш өске-даа шүлүктөр тыва поэзияда чаа сөс болбушаан, ону бадыткаан.

Тыва чогаал шинчилээр эртемнің чогаал сайзырадылгазының үндезилекчизи Антон Коваевич Калзанның бо эскериглериниң шынныын Александр Александрович Даржай бодунуң оон соңгааргы чогаадыкчы ажылы-биле бадыткаан, Тываның дээрe шүлүкчүлериниң бирээзи апарган.

Шүлүкчүнүң утказы делгемчидер дээш тема талазы-биле дилээшкиннерни, ону уранчыдарыңа хевир болгаш жанр аайы-биле шенелделерни кылгылааны шүлүкчүнүң чогу-на ёзулуг салым-чаяанның херечизи болбушаан ооң тускайлаң үнүүн улам тодарадып, ооң кызымак ажылының үре-түннелдиинде илередип көргүскен. А. А. Даржай баштай лириктиг шүлүктөргө хевир талазы-биле шенелделерни кылган: улуг болгаш биче «ожук даштары», дөрттээн, алдылаан, сестээн (октава) одуруглар тыва шүлүк чогаалыңа ооң киржилгези-биле делгереп эгелээн.

«Ам Даржайның шүлүүн чижек кылдыр алгаш, ожук даштарының иштики композициязын сайгарып көрээлиңер.

Бүзүрел, Бүзүрелдиг Чажыым чажып чалбарыдым.	Идегел, үш	Ынакшыл ыдык	— таңдым.
--	---------------	-----------------	--------------

Бирги одуруг кирилде туруш (экспозиция), аңаа шүлүктүң кол темазы быжыгланган турар (Бүзүрел, Идегел, Ынакшыл). Ийиги одуруг – дүгдүнүүшкүн: тема улам ханылаар (Бүзүрелдиг үш ыдык таңдым) база чештинишкин эгелээр (сөөлгү сөстерде чештинишкин көстүп келген: ыдык таңдым). Үшкү одуругга чештинишкин төнер, ол эң-не күштүг бодалдыг, шүлүктүң уран-чечени овор-хевирин иле көргүрүп кээр одуруг (Чажыым чажып чалбарыдым).

Ынчангаш, ожук даштары (2) – таарыштыр тургустунган, тудуш харылзаалыг кезектерлиг бүдүн чүүл болур. Ол – лириктиг, философтуг бодалды чогулчалыг илередириниң бир онза хевирин.

Ожук даштарының эстетиктиг онзагай талалары солун облгаш нарын...» (1) Бир эвес А. А. Даржайның дөрттээн, алдылаан шүлүктөрүн азы сонеттерин, В. Серен-оолдуң илиглерин, сөөмнерин, карыштарын эки сайгарар болза база мындыг аянныг бир янзы түңнелдерни эртемденнер үндүрүп болур ийик.

Шүлүктөрниң строфиказын (азы даштыкы хевирин) безин сайгарарга, оларның утказы, тургузуу, сюжет композициязы-биле холбашкан чаа, солун ажыдышкыннар бар-дыр. А шүлүк теориязының ритмика азы хемчээл дугайында билиглерин ёзугаар сайгарылга кылыр болза, узу-кыска стопаларлыг, ийи, үш, дең болгаш дең эвес цензуралыг, саарзык ажык үннерлиг одуругларлыг ийикпе, чүгле дыңналдыр номчуурунга таарыштырган шүлүктөр А. А. Даржайның чогаалдарында бар.

Арат ажык аъдын Адыр хайыралаар, Өөр эмдик Өөредип, чаажыктырып, чаңын чазаар –	буттуг чылгы	өңнүүн	кижи чокка шаппас, бодаар, аразындан малды
--	---------------------------------	--------	---

деп, ооң ынак башкызы, улуг шүлүкчү Сергей Пюрбюнүн сургаалы, чогаадыкчы ажилга чуртталгадан болгаш А. С. Пушкинден өөрөн дээн чогаалчы Олег Сагаа-оолдун чагыглары, оларны төлөптиг күүседир дээш бодунун могаг-шылаг чок чүткүлү А. Даржайның лириктиг шүлүктүн нарын хевирлери – фигуралыг (үш-булунчук дээлиг) шүлүктү, сонет чечээн бижиш шенээринге чедирип келген. Сонет чечээ деп лириктиг шүлүк хевириниң нарын тургузуун тоску класстың «Тыва чогаал» номунга шала-була тайылбырлаарын оралдашкан мен.

А. Даржайның «Авамга чечээм» деп чогаалы – В. Серен-оолдун «Ынакшылы»-биле кады тыва лирикага чаа ажыдышкын болганын улуг сонургал-биле номчуп танышкаш, А. А. Пальбахтың үлегерлей сөглээнин уламчылай сайзырадып чугаалаарга, тыва шүлүк чогаалы амгы үеде деп түңнелди үндүрген мен.

Лирика биле эпостун (тоожулал) аразында дыка ылгал чок, чүгле эпостун хемчээлиниң улуу болгаш сюжетиниң нарыны база маадырларының аажы-чаңы чураанының тодаргай, делгеми ону лирикадан тускайландырып турар-даа болза, шүлүглел аймааның чогаалдары көстүп келбээнде, чогаалдың хөгжүлдеси долу эвес, ооң тематиказы кызы болуру чугаажок.

А. А. Даржай шүлүглелден аңгыда, ол-ла жанрның халак, каргыш деп хевирлерин тыва шүлүк чогаалына немей ажытканын эртемден З. Б. Самдан авторун борт айытпаза-даа, ындыг жанрлар тыптып келгенин тодаргай чугаалаан.

Шүлүктерниң, шүлүглелдерниң, мөргүлдерниң, халактарның, каргыштарның уткаын сөс-домааның уран-чеченин, эстетиктиг шынарларын сайгарбас мен. Ол дээрге чогаал шинчилекчизи болгаш сайгарыкчызы эртемденнерниң мурнунда таваанда салдыг чаклыг эът-тир, бистиң үлүүвүстү бичии-даа болза, эмире дайнай берди дишсе, эпчок-ла болгай. Ынчангаш, маңаа чүгле А. А. Даржайның шүлүглелдери, мөргүлдери, халактары, каргыштары, тоожулал чогаалдарның янзы-бүрү хевирлерин сайзыратканын ол болур дээрзин, ол чогаалдар шүлүкчүнүн чогаадыкчы ажылының тематиказын алгатканы, ооң утка-шынарын байытканы, эстетиктиг салдарын ханылатканы – ниитизи-биле, авторнун чедишкени, чаа бедик деңгелдиг чадаже шилчээни болур дугайын айтып каары чугула.

Даржайның чогаалдарының хөй нуруузу төрөөн чери Чаа-Хөл, Булуң-Теректи, ооң кижилерин, бодунун бичии чылдарын, кады өскөн эш-өөрүн көргүскөн. Оларның аразында номчукчунун ишти-хөңү-биле каккылажып турар шүлүктер эвээш эвес. Төрөөн Чаа-Хөлүнүн дугайында шүлүктерден «Чаа-Хөл» деп бичии шүлүктү адап болур. Ону автор ылап-ла бодунуу-биле бижээн. Ынчалза-даа ук чогаалдың поэтиктиг үнези оон хамаанчок делгем: ында чуруттунган хемниң омур-хевир авторга чоок хамаарылгалыг болурундан аңгыда ниитижиткен ужур-уткалыг, ол омур-хевир Тываның кайы-даа булуңунда эңмежок хемнерниң эриин чурттаан кижилерни чарашсындырып болур:

Оо,	тайга	черниң	хемчигежи,
Оккур,	шапкын	халдып	ор сен.
Даштар	кырлап,	хая	часкап,
Дажыг саарың диңмиреп тур.			

Бүдүн чыындыга ат берген «Эргелениг» деп шүлүк кижиниң сеткил-сагыжының чери-биле хиннеш тудужу күш кирип чоруур деп бодалды номчуксанчыг болгаш дыңнаксанчыг кылдыр уран-чечен шчулуктээн:

Даам	меңээ	сеткил	чылыын
Дагын	катап	эгидип	бээр.
Шыдалымга		күжүн	кадып,
Шырайымны			сергедиптер.
Чылыг,	чымчак	авам	кыспаа
Чылдып келген ышкаш болур.			

«Чашкы шаавыс» деп лириктиг шүлүктө ол бодал бир янзы илереттинген.

Дөңгеликтер
Дөңгүр оолак хевээр болза –

баштап

маңнаан

деп, лириктиг маадыр «сагышсыраар чүвези чок» бичии чылдарын сарынналып бодаза-даа, оптимистиг түңнелге келген:

Оолдарывыс
Оюннарывыс шилчий берген.

өнчүзүнге

А. А. Даржай 1982 чылда Украинаның Ровно облазының комсомол шаңналының лауреады болган. Аңаа 1992 чылда чогаал талазы-биле Тываның Күрүне шаңналын тывыскан. 1994 чылда ол Тыва Республиканың “Шылгараңгай күш-ажыл” дээш медалы-биле шаңнаткан. 2004 чылда “Ынакшылдың ширээзи” деп сонеттер ному дээш, Тыва Республиканың Чазак Даргазының С.А. Сарыг-оол аттыг шаңналының лауреады болган. 2005 чылда культура болгаш литератураның хөгжүлдезинге киирген үлүг-хуузу дээш, ону Россия Федерациязының Найырал ордени-биле шаңнаан.

1991 чылда «Өглеривис ак-көк ыжы», «Зёрна добра» деп шүлүк номнары дээш А. А. Даржайга Күрүне шаңналын тывыскан. А.А. Даржай – Тываның улустун чогаалчызы.